

АНАЛІЗ СТАНУ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ

В. В. КРУПА

Останнім часом у медицині все більш стверджується реабілітаційний напрям, стрижнем якого є поетапне, відновне комплексне лікування захворювань і ушкоджень. На думку М. Мухіна, фізична реабілітація поліпшує якість лікування, запобігає можливим ускладненням при різних захворюваннях і травмах, прискорює відновлення функцій органів і систем, тренує і загартовує організм, повертає працездатність, зменшує ймовірність інвалідизації. У випадках інвалідності фізична реабілітація допомагає хворому розвинути навички самообслуговування, професійно перекваліфікуватися, виробити постійні компенсації при незворотних змінах, пристосуватися до життя у нових умовах, що створилися внаслідок хвороби або травми. Перепоною до широкого застосування фізичної реабілітації є відсутність фахівців, яких не готують ні у системі медичної, ні у системі фізкультурної освіти держави [4, с. 4]

Як вважає С. Сичов, реформування вищої освіти та входження України в європейський освітній і науковий простір зумовлені зростанням вимог до професіоналізму випускників вищих навчальних закладів в умовах ринкової конкуренції. Орієнтація на розвиток студента як особистості, індивідуальності й активного суб'єкта професійної діяльності може бути реалізованою лише на гуманістично-демократичному підґрунті педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах. Така організація професійної підготовки майбутніх фахівців усе більше набуває характеру діалогу, співпраці, співтворчості, в яких переважає взаємозацікавлений обмін особистісними цінностями й досвідом викладача і студента. Це відкриває ширші можливості студенту підготувати себе до успішної самореалізації, яка буде визначатися як його фаховою обізнаністю, так і психічним та фізичним благополуччям, ставленням до власного здоров'я та здоров'я інших. Тому важливою складовою підготовки студентської молоді до майбутньої професійної діяльності є формування в неї соціальної активності у гармонії з фізичним розвитком на засадах пріоритету здоров'я та визнання цінностей фізичної культури. Залучення студентської молоді до цінностей фізичної культури розглядається як один із перспективних напрямів модернізації фізичного виховання у вищих навчальних закладах [6, с. 6].

У контексті зазначеного необхідним є вдосконалення навчально-виховного процесу на заняттях з підготовки фахівців фізичної реабілітації, забезпечення зростання рівня особистісних досягнень тих хто навчається, уміння використовувати набуті знання і навички в практичній повсякденній діяльності. Питання професійної підготовки майбутніх фахівців розглядали у своїх працях науковці Н. Бібік, Л. Ващенко, Р. Вдовиченко, Т. Волобуєва, О. Гура, Л. Гурьє, Е. Зеєр, Н. Кічук, Н. Лісова, Л. Калініна й ін. Різноманітні аспекти підготовки майбутніх фахівців фізичної реабілітації представили у своїх працях науковці: А. Дембо, В. Еліфанов, В. Мурза, В. Мухін, І. Патрушева, В. Правосудов та ін.

Метою статті є аналіз стану підготовки фахівців фізичної реабілітації та визначення напрямів його удосконалення у межах сучасних вимог до навчального процесу.

Як показує проведений аналіз, рівень підготовленості фахівців фізичної реабілітації не повною мірою відповідає сучасним вимогам. Деякі молоді фахівці мають не достатнє уявлення про особливості професійної діяльності, не здатні прогнозувати його хід і результат. У зв'язку з цим потрібні нові підходи до вдосконалення професійної підготовки фахівців фізичної реабілітації. Занепокоєння викликають слабкі практичні навички випускників, їх прихильність до шаблону і схематизму. Факти недостатньої професійної компетентності молодих фахівців фізичної реабілітації свідчать про те, що в їх навчанні і вихованні були допущені серйозні прорахунки. В результаті у них не вистачає творчості, ініціативи, самостійності, організаторських і вольових якостей. Тобто всього того, що і складає собою таке поняття, як професійна компетентність. У зв'язку з цим, потрібен детальний розгляд проблеми співвідношення теорії і практики в їх суперечливій єдності при підготовці фахівців фізичної реабілітації. У тісному зв'язку з нею знаходиться процес фундаменталізації і спеціалізації освіти студентів. Потрібно визначитися з базовими теоретичними і спеціальними аспектами в освіті, їх співвідношенням з практичною спрямованістю навчання.

Як відомо, навчання студентів у ВУЗі на кожній спеціальності починається зі складання навчального плану. За багатьма напрямками підготовки, які існують вже давно, є галузеві стандарти освіти, які затверджені Міністерством освіти і науки. Напрямок підготовки «Здоров'я людини» був затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 р. №1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» замість спеціальності «Фізична реабілітація». Нажаль, на сьогоднішній день не існує Галузевого стандарту освіти за напрямком підготовки «Здоров'я людини», як і для спеціальності «Фізична реабілітація». Тому навчальні плани підготовки фахівців за напрямком «Здоров'я людини» та спеціальності «Фізична реабілітація» були розроблені на кафедрі здоров'я людини та фізичної реабілітації Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» і затверджені в Міністерстві освіти і науки, молоді та спорту. При цьому було враховано досвід з підготовки фахівців фізичної реабілітації ВМУРОЛ «України», Львівського державного університету фізичної культури, Київського національного університету фізичної культури.

Слід зауважити, що на теренах України існують два підходи до створення навчальних планів з цієї спеціальності: переважна кількість фахових дисциплін є дисципліни з напрямку фізичної культури; велика кількість фахових дисциплін є також дисциплінами медико-біологічного напрямку. При створенні нашого навчального плану за напрямком підготовки «Здоров'я людини» на кафедрі було прийнято рішення поєднати ці два підходи, що дає можливість студентам після закінчення вузу працювати як у напрямку фізичної культури, так і у реабілітаційних центрах. Навчальний план на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавр було складено за загальноприйнятими вимогами: 1. Навчальний план складається з 5 циклів (*Нормативні навчальні дисципліни*: цикл гуманітарної і соціально-економічної підготовки; цикл природничо-наукової підготовки; цикл професійно-практичної підготовки; *Вибіркові навчальні дисципліни*: цикл дисциплін самостійного вибору ВНЗ; цикл дисциплін самостійного вибору студента). 2. Термін навчання 4 роки. 3. Кількість навчальних годин на тиждень – 30 годин. 4. Кількість заліків та іспитів на кожній сесії не більше 10 і іспитів не більше п'яти. 5. Тривалість практики 8 тижнів: навчальна – 2 тижні, виробнича – 3 тижні, комплексна практика з фаху – 3 тижні.

Таким чином у навчальному плані, який складено у Хмельницькому інституті соціальних технологій, дисциплін з фізичної культури та дисциплін з медико-біологічно-психологічного профілю порівну, що дає можливість для студентів вивчати дисципліни цих двох напрямків і застосовувати отримані знання у практичній діяльності. Для отримання кваліфікації «Фахівець фізичної реабілітації» студенти повинні опанувати значну кількість дисциплін, частина з яких тісно пов'язана з вивченням теорії і методики фізичного виховання та спорту, а інша – виключно медико-біологічного плану.

При вивченні навчальних дисциплін у студентів виникає ряд труднощів суб'єктивного та об'єктивного характеру. Суб'єктивні труднощі полягають у тому, що частина студентів мають недостатній базовий рівень підготовки із загальнотеоретичних дисциплін медико-біологічного профілю. Об'єктивні труднощі визначаються тим, що студенти повинні засвоїти великий об'єм навчального матеріалу з кожної дисципліни, осмислити його шляхом побудови логічних взаємозв'язків, вміти відтворити не тільки теоретичні знання, але й продемонструвати практичні навички. Рівень підготовки та відсоток засвоєння матеріалу кожним студентом є різним і залежить від соціально-економічних умов, психологічних особливостей особистості, рівня інтелектуального розвитку [2]. Для їх оцінки необхідно проводити контроль знань. Він стимулює пізнавальну активність, виявляє недоліки в навчальному процесі, прогалини в знаннях студентів і дозволяє їх відкоригувати. Контроль позитивно впливає на розвиток пам'яті та мислення студентів, звички до систематичної праці, підвищує відповідальність за виконану роботу, сприяє формуванню активної життєвої позиції, розвиває потребу у набутті професійних знань та навичок, тобто формує якості, необхідні висококваліфікованому спеціалісту. Важливою ланкою в методологічній ієрархії принципів особистісно-орієнтованого навчання є виявлення суб'єктивного досвіду студента. Це передбачає не просто впровадження у свідомість студента змісту понять, а погодження цього змісту із суб'єктивним досвідом студента, тобто з його «залишковими» знаннями з інших дисциплін, які є базовими для засвоєння подальших знань інтегральних навчальних предметів. Такий принцип вимагає корекції змісту модуля під фактичні знання студента, розробки додаткових завдань для ліквідації прогалин у знаннях, контроль засвоєної інформації і перехід до наступного модуля. Таким чином, на перше місце висувається педагогічний контроль у всіх його видах [4].

Із усіх відомих технологій навчання (поетапне формування розумових дій, проблемне, програмоване, розвиваюче, проблемно-діяльнісне, особистісно-діяльнісне, проєктоване, особистісно-диференційоване, контекстне, ігрове, концентроване, дистанційне) вимогам системи керування найбільшою мірою відповідає модульно-рейтингова технологія [4]. Саме ця система визнана у Європі та впроваджена у практику навчання у більшості вищих навчальних закладів України. Згідно положень кредитно-модульної системи, контроль успішності здійснюється у формі поточного, модульного та підсумкового контролю. Поточний контроль здійснюється під час проведення практичних та лабораторних занять з метою перевірки рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи та забезпечення зворотного зв'язку між викладачем та студентами у процесі навчання. Форми проведення поточного контролю та критерії оцінювання рівня знань і умінь визначаються кафедрою. Результати поточного контролю враховуються викладачами при оцінюванні поточного змістового модуля. Основною метою модульного контролю є підвищення якості засвоєння знань за рахунок створення умов для систематичної планомірної роботи студента протягом семестру та надання можливості вивчення і контролю рівня засвоєння теоретичного і практичного матеріалу навчальних дисциплін окремими частинами.

З дисциплін, за якими передбачене підсумкове оцінювання у формі заліку, модульний контроль здійснюється шляхом виконання студентами контрольних робіт, індивідуальних завдань, підготовки рефератів тощо. Підсумковий контроль здійснюється з метою оцінювання результатів навчання на завершальних етапах. Оцінювання результатів поточного і модульного контролю здійснюється з використанням результатів підсумкового контролю – з використанням університетської, національної шкали оцінювання і шкали оцінок ECTS (*European Credit Transfer System*). Викладачі кафедри здоров'я людини та фізичної реабілітації застосовують такі види контролю: усне опитування, тестовий контроль, розв'язання ситуаційних задач, перевірка практичних навичок. Перераховані методи дозволяють оцінити як теоретичну, так і практичну підготовленість студентів.

Усне опитування проводиться у вигляді постановки запитань з урахуванням теми, мети і специфіки заняття згідно розроблених методичних вказівок. Формуються логічні, цілеспрямовані, зрозумілі і чіткі запитання. Їх можна задавати конкретно або у вигляді проблеми. Наприклад, при вивченні дисципліни «Спортивна медицина» конкретним запитанням буде «Перерахуйте зміни у організмі спортсмена при дії високої температури оточуючого середовища». Запитанням у вигляді проблеми буде «Які функціональні проби можна провести з метою оцінки функціонування серцево-судинної системи легкоатлета?». Як показує досвід, позитивною рисою усного опитування є гнучкість: якщо викладач нечітко сформулював питання і студент не може зрозуміти суть проблеми, останній може попросити роз'яснень або викладач може задати додаткові запитання. Недоліками цього методу контролю є велика затрата часу і відсутність об'єктивних результатів перевірки.

Більшість викладачів надають перевагу тестовому контролю знань студентів. Його позитивними рисами є можливість швидкої перевірки робіт, об'єктивність оцінки знань, уніфікований підхід до всіх студентів, можливість статистичної обробки отриманих результатів. Тестування висуває високі вимоги до викладачів – необхідність дуже чітко і коректно формувати питання і відповіді на нього. Крім того, необхідний певний час для створення банку тестів. Провідна роль об'єктивної тестової оцінки полягає в усвідомленні студентами способів удосконалення різних видів навчальної діяльності й шляхів підвищення ефективності навчання. Така оцінка є важливим стимулом формування і розвитку пізнавальних інтересів, позитивних якостей особистості: чесності, працьовитості, активності, самостійності, відповідальності за виконання своїх обов'язків, уміння долати труднощі [4].

Коллективом кафедри розроблені комплекси тестів з кожної навчальної дисципліни. На основі отриманого досвіду при їх створенні користуються наступними принципами: найдоцільніше створювати тести з однією правильною відповіддю. Це конкретизує проблему, пришвидшує роботу студентів, не заплує їх; оптимальна кількість варіантів-відповідей – 4; із загального банку питань доцільно створювати кілька варіантів, питання яких не повторюються; кількість тестів на один варіант залежить від об'єму пройденого матеріалу – від 25 до 50; рекомендований ліміт часу для розв'язання одного тестового завдання – 1 хвилина. Зручним аспектом створення електронного варіанту тестів є можливість наступного його використання для комп'ютерного тестування. Розв'язання ситуаційних задач – важливий момент в підготовці студентів до безпосередньої роботи в умовах лікувально-діагностичних та санаторно-курортних закладів, який розвиває творче мислення, привчає до реальних умов праці.

Проблемне навчання є одним із ключових методів підвищення якості підготовки студентів із спеціальності «Фізична реабілітація». Воно прищеплює молодим фахівцям дослідницькі навички, вміння самостійно отримувати і аналізувати знання. Його суть полягає в тому, що в процесі навчання створюються проблемні ситуації (ситуаційні задачі), для розв'язання яких необхідна сукупність знань, набутих на різних етапах виконання навчального плану. Наприклад, для вирішення ситуаційного завдання «Розробка індивідуальної реабілітаційної програми для хворого на стабільну стенокардію» необхідно знання таких предметів: анатомія, фізіологія, теорія і методика фізичної культури і спорту, педагогіка, психологія, масаж, фізіотерапія, дієтотерапія, фітотерапія. Це далеко не повний перелік дисциплін, які студент повинен опанувати для того, щоб створена ним програма реабілітації була раціональною й ефективною.

На підставі конкретних даних студенту пропонують розробити програму для дії, а в умовах лікувального закладу – здійснити розроблене реабілітаційне втручання. Роль викладача у проблемному навчанні полягає у планомірній, цілеспрямованій постановці перед студентом проблем, наданні, при необхідності, допомоги у вигляді конкретніших питань, пошук відповіді на які наводить виконавця на вирішення поставленого завдання [2]. Цим проблемне навчання підвищує мотивацію до вивчення предмету. Використання ситуаційних задач з метою контролю рівня опанування матеріалу сприяє підвищенню зацікавленості до теми, розвиває навички мислення, тренує пам'ять і допомагає засвоєнню складних тем, а також зосереджує увагу на застосуванні вивченого матеріалу у практичній діяльності. Крім того, студент отримує можливість безпосередньо застосувати отримані впродовж семестру теоретичні знання і закріпити їх під час виробничої практики в умовах лікувально-профілактичних та санаторно-курортних закладів. Оскільки основною сферою професійної діяльності фахівця-реабілітолога є робота з хворими людьми, надзвичайно великої уваги викладачі кафедри надають відтворенню студентами практичних навичок в умовах масажного кабінету, спортивного залу, біля ліжка хворого. Попередньо їх опановують і вдосконалюють як на занятті (з наступною корекцією допущених помилок), так і під час заключного контролю. Основними практичними навичками, які мають засвоїти всі студенти є: проведення процедури масажу, опитування й обстеження хворого, оцінка результатів лабораторного та інструментального обстеження, розробка індивідуальної програми реабілітації для пацієнтів з різною патологією, оцінка її ефективності.

Підсумковий контроль якості знань студентів проводиться згідно навчального плану у вигляді диференційованого заліку або іспиту. Найчастіше залік відбувається у вигляді тестування – пропонується дати відповідь на 50 завдань, кожні 5 вірних відповідей оцінюються як 1 бал за 10-бальною системою. Іншим методом є усне опитування згідно програмових вимог дисципліни. Навчальним планом передбачені іспити з ключових дисциплін підготовки спеціалістів. Початковим етапом при проведенні іспиту є визначення якості опанування студентом практичних навичок, перелік яких складений для кожної навчальної дисципліни. Цей результат враховується екзаменатором при виставленні загальної оцінки, до якої також входить результат визначення рівня теоретичних знань з основних розділів навчального предмету. Результати підсумкового контролю мають велике значення для вдосконалення навчальних програм і методики здійснення педагогічного процесу в наступному навчальному році.

Аналіз стану підготовки фахівців фізичної реабілітації показує, що необхідне удосконалення педагогічного процесу шляхом корекції навчальних планів та програм, науково обґрунтованої системи контролю знань, яке буде сприяти покращенню засвоєння студентами теоретичного та практичного матеріалу, а також у цілому – підвищенню якості підготовки майбутніх висококваліфікованих спеціалістів. Подальшим напрямом дослідження може бути визначення та обґрунтування педагогічних умов удосконалення підготовки фахівців фізичної реабілітації.

Список використаної літератури

1. Круцевич Т. Інноваційні процеси у сфері підготовки та перепідготовки кадрів з фізичної культури / Круцевич Т., Зайцева М. // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2005. – № 4. – С. 41–44.
2. Мухін В. М. Фізична реабілітація : підручник / В. М. Мухін. – К. : Олімпійська література, 2000. – 424 с.
3. Положення про кредитно-модульну систему організації навчального процесу у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2006. – 23 с.
4. Сичов С. О. Теоретико-методичні засади прилучення студентської молоді до цінностей фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / С. О. Сичов. – Київ, 2011. – 40 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор А. В. Галімов.